

İqbal ORUCOV

Qarabağ Universiteti, İncəsənət Fakültəsi,
İfaçılıq kafedrasının baş müəllimi,
Sənətşünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru,
Ünvan: Xankəndi şəhəri, Qarabağ Universiteti
ORCID: 0000-0002-5685-5628
Email: iqbal.orucov@gmail.com

DOI: 10.62440/AMK2025-3.s.42-55

V.A.MOSARTIN FLEYTA VƏ ORKESTR ÜÇÜN KONSERTLƏRİNİN SƏCİYYƏVİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Xülasə: Bu məqalədə Volfqanq Amadey Mosartın fleyta və orkestr üçün yazdığı iki əsas konsert – G-dur (KV 313) və D-dur (KV 314) formaca, tematik quruluş, texniki çətinliklər və orkestr fakturası baxımından müqayisəli şəkildə təhlil olunur. XVIII əsrin sonlarında yazılmış bu əsərlər Mosartın yaradıcılığının yetkinlik dövrünə keçid mərhələsində fleyta alətinə yanaşmasını, həmçinin dövrün üslub xüsusiyyətlərini aydın şəkildə nümayiş etdirir. Məqalənin əsas məqsədi, Mosartın fleyta üçün yazdığı bu iki konsert əsasında onun üslubuna dair ortaq prinsipləri və fərdi yanaşmaları üzə çıxarmaq, həmçinin klassik dövr fleyta repertuarına dair elmi və praktik töhfə verməkdir.

Açar sözlər: Mosart, Fleyta Konserti, tematik analiz, texniki çətinliklər, orkestr fakturası, klassik dövr, ifaçılıq, musiqi təhlili

Giriş və mövzunun aktuallığı

XVIII əsrin ikinci yarısı, Avropa musiqi tarixində “klassik dövr” adlandırılan, forma və üslub sabitliyinin, ifadə sadəliyinin və tematik işləmənin yüksəliş dövrü olmuşdur. Bu dövrün ən parlaq nümayəndələrindən biri olan Volfqanq Amadey Mosart (1756-1791), təkcə simfonik və vokal əsərləri ilə deyil, həm də konsert janrında yazdığı zəngin və incə quruluşlu nümunələrlə musiqi sənətinə əvəzsiz töhfələr vermişdir. Mosartın bu alətə olan münasibəti bəzi məktublarında qeyri-ciddi görünə bilər, lakin əslində onun bu alətə bədii dəyər verdiyini sübut edir. Onun fleyta üçün bəstələdiyi konsertləri, həm instrumental texnika, həm də melodik və harmonik quruluş baxımından Klassik dövrün yüksək estetik meyarlarını əks etdirir.

Mosartın fleyta və orkestr üçün yazdığı G-dur (KV 313) və D-Dur (KV 314) konsertləri, 1778-ci ildə Mannheim və Parisdə səfərdə olduğu zaman, Hol-

landiyalı fleyta ifaçısı və sifarişçi Ferdinand Dejean (1731-1797) üçün bəstələnmişdir. Mosartın atasına yazdığı məktublarda bu sifarişə marağının zəif olduğu bildirilmiş və fleyta alətinə olan münasibəti bir qədər tənqidi şəkildə ifadə olunmuşdur [1]. Bu mövzuda ətraflı təhlil və şərhlər Sadie (1992), Schmitz (1999) və Sutherland (2001) tərəfindən təqdim edilmişdir [3; 4; 5]. Lakin bütün bunlara baxmayaraq, onun fleyta üçün yazdığı konsertlərin yüksək musiqi keyfiyyəti, formanın kamilliyi, melodik materialın zənginliyi və solist-orkestr münasibətinin bədii harmoniyası, bu bəyanatların arxasında fərqli bir estetik niyyətin dayandığını göstərir. Hər iki konsert, həm forma baxımından klassik dövrün konvensiyalarına uyğun gəlir, həm də bəstəkarın fərdi üslubunu nümayiş etdirir. Xüsusilə solist partiyasının melodik genişliyi, kadensiya imkanları və orkestrin müşayiət quruluşu bu əsərləri repertuarda əlamətdar mövqeyə yüksəldir [4; 5]. Kerman isə, Mosartın fleyta əsərlərindəki musiqi formalarını və onların musiqi həyatına təsirini tədqiq edərək, bu konsertlərinin onun üslubunun inkişafında nə qədər əhəmiyyətli rol oynadığını vurğulamışdır [6]. Eyni zamanda, Nottelmann Mosartın fleytaya olan münasibətini və bu alət üçün yazdığı əsərlərdə fleytanın rolunu daha dərinlən təhlil etmişdir, xüsusilə alətin texniki və virtuozluq tələbləri ilə bağlı öz mülahizələrini təqdim etmişdir [2]. Mosartın hər iki konsertində fleytanın texniki imkanları nümayiş etdirilsə də, G-dur konsertində daha çox lirika və melodik ekspressiya, D-dur konsertində isə ritmik aktivlik və struktur aydınlığı ön plana çıxır. Bu, onların müxtəlif sifariş tarixçəsi və istifadə məqsədləri ilə də bağlı ola bilər [3].

Bu məqalənin əsas məqsədi Mosartın hər iki konsertində müşahidə olunan struktur və estetik elementləri müqayisəli şəkildə araşdırmaq, fleyta texnikası baxımından istifadə etdiyi vasitələri təhlil etmək və bu əsərlərin ifaçılıq praktikasında tutduğu yeri müəyyənləşdirməkdir. Mövzu həm musiqi nəzəriyyəçiləri, həm də fleyta ifaçıları üçün aktualıq kəsb edir. Həmçinin, Mosartın fleyta üçün yazdığı konsertlərin digər klassik dövr nümunələri ilə müqayisədə özəlliklərini aşkara çıxarmaq baxımından bu tədqiqat xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Konsertlərin hər ikisi klassik dövrün üçhissəli konsert formasına əsaslansa da, onların içərisindəki tematik inkişaf, harmoniya dili və orkestr fakturası bəstəkarın fərdi ifadə tərzini əks etdirir. Xüsusilə G-dur konsertində müşahidə olunan melodik zəriflik və orkestrin rəngarəng müşayiəti, D-dur konsertində isə dinamik təzad və ritmik çeviklik fleyta alətinin ifadə imkanlarını maksimum dərəcədə səfərbər edir.

Hazırkı tədqiqatın aktualılığı həm də ondan irəli gəlir ki, klassik dövr fleyta repertuarının öyrənilməsi müasir ifaçılıq praktikasının inkişafı üçün olduqca önəmlidir. Mosartın konsertləri ifaçının həm texniki hazırlığını, həm də musiqi duyumunu inkişaf etdirən əsas repertuar nümunələri sırasındadır. Buna görə də onların təhlili təkcə musiqi nəzəriyyəsi baxımından deyil, həm də pedaqoji və ifaçılıq aspektlərindən də əhəmiyyətlidir.

Məqalədə G-dur və D-dur konsertlərinin formal quruluşu, tematik materialın işlənməsi, tonallıq və modulyasiya gedişləri, fleyta texnikası və ifadə vasitələri, solist və orkestr münasibəti kimi aspektlər ətraflı şəkildə təhlil ediləcəkdir. Məqsəd hər iki əsəri müqayisəli şəkildə araşdıraraq Mosartın fleyta konsertlərində müşahidə olunan ümumi prinsip və fərdi ifadə formalarını ortaya çıxarmaqdır. Araşdırma həm musiqişünaslıq sahəsində fundamental bir mənbə rolunu oynamaq, həm də fleyta ifaçıları üçün təfsir istiqamətləri müəyyənləşdirmək məqsədi daşıyır.

Tədqiqatın metodologiyası

Bu tədqiqatın əsas metodoloji yanaşması müqayisəli analitik təhlil prinsiplərinə əsaslanır. Mosartın fleyta və orkestr üçün yazdığı G-dur (KV 313) və D-dur (KV 314) konsertləri həm ayrı-ayrılıqda, həm də paralel şəkildə struktur, tematik, texniki və estetik baxımdan araşdırılmışdır. Təhlil zamanı klassik dövr musiqisinin forma prinsipləri, xüsusilə də sonata allegro forması, ikinci hissələrin lirik strukturu və rondo formalı final bölmələrinin quruluş meyarları əsas götürülmüşdür. Əsərlərin not mətnləri əsas olaraq *Neue Mozart-Ausgabe (Bärenreiter)* nəşri əsasında analiz edilmiş, əlavə olaraq *Urtext* versiyaları və müxtəlif ifa redaktələri müqayisə edilmişdir. Formal strukturun təhlili zamanı tematik cütlüklərin təqdimatı, işlənməsi və rekapitulyasiya mərhələlərinin harmonik inkişafı və modulyasiya xəritəsi nəzərdən keçirilmişdir. Fleyta partiyalarında müşahidə olunan texniki vasitələr (trellər, keçidlər, artikulyasiya formaları, registr keçidləri) ayrı-ayrılıqda qeyd olunmuş və ifaçılıq baxımından dəyərləndirilmişdir.

Orkestr fakturasının analizi zamanı əsərlərdə istifadə olunan müşayiət alətlərinin (məsələn, simlilər, ağac nəfəs alətləri və bəzən valturna) fleyta ilə qarşılıqlı münasibəti və balans məsələləri araşdırılmışdır. Bu zaman həm tarixi ifa praktikaları (*historically informed performance practice*), həm də müasir konsert interpretasiyalarına dair təhlillərə istinad olunmuşdur. Eyni zamanda, bu tədqiqatda kontekstual analiz metodundan da istifadə edilmişdir. Hər iki konsertin yazıldığı tarixi və sosial-mədəni şərait, sifarişçinin kimliyi (Ferdinand Dejean), Mosartın həyat və yaradıcılıq mərhələsi haqqında məlumatlar tədqiqata daxil edilmişdir. Bununla məqsəd, əsərlərin yalnız texniki baxımdan deyil, həm də dövrün estetik və funksional tələbləri çərçivəsində anlaşılmalarını təmin etməkdir. Məqalədə əldə olunan müşahidələr həm nəzəri biliklər, həm də müəllifin şəxsi ifa təcrübəsinə əsaslanan praktik müşahidələrlə birləşdirilmişdir. Bu yanaşma, fleyta konsertlərinin elmi və ifaçılıq baxımından kompleks şəkildə öyrənilməsinə təmin etmişdir.

Tarixi kontekst və yaranma şərtləri

Daha öncə də bəhs etdiyimiz kimi, V.A. Mosartın G-dur (KV 313) və D-dur (KV 314) fleyta konsertləri 1778-ci ildə bəstəkarın Mannheim və Paris səfərləri zamanı yazılmışdır. Bu dövr Mosartın həyatında mühüm dönüş nöqtələrindən biri hesab olunur. Zalzburqdan ayrılaraq Avropanın musiqi mərkəzlərini dolışmaqla, həm yeni sifarişlər əldə etməyə, həm də öz sənətini daha geniş auditoriyaya təqdim etməyə çalışan Mosart, Mannheimdə tanınmış fleyta həvəskarı və

sifarişçisi Ferdinand Dejean ilə tanış olmuşdur. Dejean peşəkar ifaçı olmasa da, fleytaya böyük maraq göstərən cərrah idi və Mosarta üç konsert və bir neçə kvartet sifariş etmişdi. Bəstəkar atası Leopold Mosarta yazdığı məktublarda bu sifarişi tamamlamaqda maraqlı olmadığını bildirir və fleytanı “dözülməz” hesab etdiyini ifadə edir. 14 fevral 1778-ci ildə yazdığı məktubda o qeyd edir: “*Ən başlıcası, mən fleyta üçün yazmağı sevmirəm*” [1-ci məktub, № 215].

Bununla belə, G-dur və D-dur konsertləri bu bəyanatın əksinə olaraq fleyta üçün yazılmış ən zərif və texniki cəhətdən zəngin əsərlərdən hesab olunur. Bu əsərlər həm Mannheim məktəbinin melodik və orkestral estetikası ilə, həm də Parisdəki ictimai konsert ənənələri ilə səsleşir. Xüsusilə G-dur konsertində müşahidə olunan melodik zəriflik və orkestr rəngarəngliyi, Mosartın Mannheim musiqiçilərinin təsirinə mürəz qaldığını göstərir. Eyni zamanda, D-dur konsertinin ilkin variantı olan qoboy konserti (KV 271k) əsasında fleyta üçün yenidən işlənmiş olması bəstəkarın mövcud materialdan adaptasiya üsulunu da nümayiş etdirir.

Forma quruluşu və tematik analiz

G-dur Fleyta Konserti, KV 313 - I hissə (Allegro maestoso)

Mosartın G-dur fleyta konsertinin I hissəsi klassik **riturnel formasına** əsaslanır. Bu forma həm barokko ənənələrinə, həm də klassik dövrün simfonik inkişafına uyğun olaraq strukturlaşdırılmışdır. Əsərin forması ümumilikdə aşağıdakı kimidir:

- **Riturnel (Orkestr ekspozisiyası)** – G-dur tonikasında təqdim olunur; əsas mövzu və ikinci dərəcəli tematik materiallar təqdim edilir.

- **Solo ekspozisiya** – fleyta giriş edir və ilk tematik materialı (əsas mövzu) təqdim edir.

- **Modulyasiya və inkişaf** – əsərin orta hissəsində fleyta modulyasiya edərək yeni tonallıqlara keçir.

- **Riturnel və solo hissələrin növbələşməsi** – mərkəzi hissədə ritmik-melodik materialların transformasiyası müşahidə olunur.

- **Repriz və koda** – tonallığa geri dönülür, əsas mövzu təkrar olunur və əsər güclü koda ilə tamamlanır [9].

Əsas mövzu 8 xanədən ibarət ibarət ilə başlayır və klassik dövrə məxsus **antecedent-consequent** (sual-cavab) quruluşunu əks etdirir. Mövzu yüksək registrdə təqdim olunur və fleyta üçün xarakterik olan yüngül və çevik fiqurasiya ilə müşayiət olunur: Bax: 1-13-cü xanələr [7, s. 1-2].

D-dur Fleyta konserti, KV 314 - I hissə (Allegro aperto)

Bu konsertin I hissəsi **klassik sonata formasına** uyğun qurulmuşdur. Formal baxımdan G-dur konsertindən daha çevik və təmiz struktura malikdir:

- **Ekspozisiya** – orkestrin təqdim etdiyi girişdən sonra fleyta əsas mövzunu təqdim edir.

- **İkinci mövzu sahəsi** – A-dur tonallığında, daha lirik və oxunaqlıdır.

• **İnkişaf hissəsi** – tematik materiallar müxtəlif tonallıqlarda işlənir, ardıcılıq və ibarələrin bölünməsi ilə material dinamikləşir.

• **Repriz** – mövzular əsas tonallığa qayıdır və stabil şəkildə yenidən təqdim olunur.

• **Koda** – orkestrin və fleytanın birgə dinamik kulminasiyası ilə nəticələnir [10].

KV 314 konsertində əsas mövzu daha enerjili və motorik xarakter daşıyır. G-dur konsertindəki kimi ornamentasiya və registr oyunu ön plandadır, lakin melodik quruluş daha qısa ibarələrlə təşəkkül tapır. Bax: 32-39-cu xanələr. [8, s. 3].

Müqayisəli yanaşma (fleytanın təqdim etdiyi əsas mövzu; cədvəl № 1)

Struktur elementi	G-dur, KV 313	D-dur, KV 314
Forma	Riturnel ilə sonata qarışığı	Sonata forması
Əsas mövzu	8 xanəlik, kantabil və yüngül	4-6 xanəlik, motorik və ritmik
Tonal modulyasiya	D ₇ , e-moll, a-moll daxil olmaqla geniş	Daha məhdud, əsasən A-dur və G-dur
Fleyta ilə orkestr dialoqu	Fleyta ilə orkestr dialoqu	Daha integrativ və harmonik
Ornamentasiya	Kadensiya və trel bolluğu	Daha az ornament, sadələşdirilmiş koda

Fleytanın təqdim etdiyi əsas mövzuların müqayisəli cədvəli № 2

Əsər	Fleytanın Girişi	Əsas mövzunun başladığı xanə	Əsas mövzunun uzunluğu	Tematik qurluş (ibarə quruluşu)
KV 313 (G-Dur)	Xanə 43	Xanə 43	8 xanə	4+4 (sual-cavab)
KV 314 (D-Dur)	Xanə 41	Xanə 41	8 xanə	4+4 (sual-cavab)

Nümunə № 1. G-dur Konserti, I hissə – Əsas mövzu (43-50-ci xanələr)

Bu mövzunu təhlil etdikdə görürük ki, o, klassik kantabil üslubun bütün əsas xüsusiyyətlərini özündə əks etdirən tipik bir nümunədir. Daha dəqiq desək, mövzunun quruluşu, melodik inkişafı, ifadəliyi və sadəliyi klassik dövrdə

formalaşmış kantabil (yəni oxunaqlı, mahnı xarakterli) üslubun səciyyəvi cizgilərinə tam uyğundur. 4+4 ibarə quruluşu və periodik sintaksisə əsaslanan bu mövzu, G-dur tonallığında qurulmuş aydın melodik sətri, sadə ifadə tərzı və səs aralığının incə inkişafı ilə seçilir. Fleyta burada melodiyanı yumşaq dinamika və leqato artikulyasiyası ilə təqdim edir. Mövzu, I dərəcədən dominant istiqamətə (G-dur→D-dur) keçid etməklə, harmonik baxımdan da aydın bir klassik strukturu əks etdirir.

Nümunə № 2. D-dur Konserti, I hissə – Əsas mövzu (41-48-ci xanələr)

Bu mövzu G-dur konsertindən fərqli olaraq daha ritmik və çevik xarakter daşıyır. Mövzuda səkkizlik və onaltılıq notlar vasitəsilə irəliləyən bir impuls hiss olunur. Artikulasiya daha kəskin, dinamika isə daha geniş dəyişkənlik göstərir. Beləliklə, D-dur konsertində fleytanın rolu melodik aparıcı olmaqla yanaşı dinamik tempin daşıyıcısına çevrilir. Mövzu klassik sonata forması daxilində tematik gərginlik yaratmaq baxımından effektivdir.

Mosartın fleyta və orkestr üçün bəstələdiyi G-dur (KV 313) və D-dur (KV 314) konsertləri, klassik dövr instrumental konsert formalarının ən tipik və eyni zamanda incə nümunələrindən sayılır. Bu əsərlərdə bəstəkar üçhissəli konsert formasının bütün əsas prinsiplərinə sadıq qalmaqla yanaşı hər bir hissənin daxili strukturunu fərqli tematik materiallar və inkişaf üsulları ilə zənginləşdirmişdir. G-dur konsertində daha parlaq və zərif ifadə dominantdırsa, D-dur konsertində dinamik və virtuoz elementlər ön plana çıxır. Bu bölmədə hər iki konsertin formal quruluşu və tematik materialı təhlil olunacaq, əsas hissələrin musiqi dili və formal gedişatı müqayisəli şəkildə araşdırılacaqdır.

Mosartın həm G-dur, həm də D-dur fleyta konsertlərinin birinci hissələri, klassik dövr konsertlərinin ənənəvi açılış hissəsinə uyğun olaraq *Allegro* tempində və sonata formasında yazılmışdır. Bununla belə, hər iki əsərdə orkestr girişləri və solistin iştirakı ilə baş verən tematik təqdimat və işləmə mərhələləri bəstəkarın fərqli yanaşmalarını nümayiş etdirir.

G-dur konsertinin I hissəsi (Allegro maestoso) tipik riturnel ilə zənginləşdirilmiş sonata forması ilə yazılmışdır. Orkestrin təqdim etdiyi ilk riturnel hissəsində əsas mövzu (x.1-x.13) tam formada verilir. Bu mövzu zərif, aristokratik bir xarakter daşıyır, fanfarvarı intervallar və balanslı ritmlərlə seçilir.

Nümunə № 3. G-dur konserti, KV 313 – I hissə, əsas mövzu, 1-13-cü xanələr

W.A. MOZART.

Allegro maestoso.

Flute

Tutti

Pianoforte.

Ardınca, fleytanın girişində əsas mövzu modulyasiya olunmadan yenidən təqdim edilir, lakin solo partiyasında ornamentasiya və incə artikulyasiya ilə fərqlənir. İkinci mövzu isə orkestr girişindən sonra, D-dur tonallığında (dominant) təqdim olunur və daha lirik, *legato* frazalarla xarakterizə olunur. Bu tematik bölmədəki material sonradan fleyta solisti tərəfindən bəzəkli şəkildə yenidən təqdim olunur (təqribən 41-ci xanədən sonra).

Əsas mövzunun orkestr və fleyta versiyalarının müqayisəsi. Cədvəl № 3

Xüsusiyyət	Orkestr (1-13-cü xanələr)	Fleyta (41-60-cı xanələr)
Tonallıq	G-dur	G-dur
İfaçı	Yalnız orkestr	Fleyta (solo), orkestr müşayiəti ilə
Tematik quruluş	Qısa motivlər, aydın ritmik frazalar	Eyni tematik baza, lakin daha çevik, ornamentləşdirilmiş
Ritm və dinamika	Aydın, aristokratik fanfarvari mövzu, uzanan, geniş melodik fraza, sabit ritmik quruluş	Eyni baza, əsas mövzunun qorunması, lakin melodik ornamentlərlə zənginləşdirilmiş
Ornamentasiya və texniki çətinlik	Minimal texniki çətinlik, sadə və nizamlı təqdimat, daha incə dinamika və ifadəli frazalar	Trellər, <i>grace note</i> -lar, bəzəmali keçidlər ilə şənlənmiş, daha incə dinamika və ifadəli frazalar
Estetik vurğu	Klassik sadəlik, zərif, aristokratik, balanslı tematik quruluş	Daha çox ifadə və lirik virtuozluq əsasında, melodik xəttin incələşdirilməsi

G-dur konsertinin I hissəsində orkestr və fleyta arasındakı tematik ötürmə, Mosartın klassik forma daxilində həm struktur aydınlığına, həm də solistik ifadəyə verdiyi əhəmiyyətin bariz nümunəsidir; sadə orkestr təqdimatı, fleytanın ornamentlərlə zənginləşmiş cavabında yeni bir musiqi poetikasına çevrilir.

D-dur konsertinin I hissəsi isə (*Allegro aperto*) daha açıq xarakterli, parlaq və virtuoz təbiətə malikdir. Burada forma da klassik sonata forması çərçivəsindədir, lakin tematik material daha qısa, lakonik motivlərdən ibarətdir və sürətli inkişaf potensialına malikdir. Əsas mövzu orkestrdə təqdim olunduqdan sonra, fleyta partiyası bu mövzunun texniki baxımdan zənginləşdirərək təkrar edir.

Nümunə № 4: D-dur konserti, KV 314 – I hissə, əsas mövzu, 1-19-cu xanələr
Allegro aperto.

Flauto.

Pianoforte.

D-dur konsertində ikinci mövzu daha incə və şən xarakterlidir, A-dur (dominant) tonallığında təqdim olunur və konsertin ümumi enerjisinə uyğun ifadə daşıyır. Bu əsas mövzu G-dur konsertindən fərqli olaraq, daha dinamik və qısa frazalıdır. Sonra fleyta bu mövzunu texniki baxımdan daha bəzəkli və çevik formada təqribən 41-59-cu xanələr arasında təkrar edir.

Əsas mövzunun orkestr və fleyta versiyalarının müqayisəsi. Cədvəl № 4

Xüsusiyyət	Orkestr (1-19-cu xanələr)	Fleyta (41-59-cu xanələr)
Tonallıq	D-dur	D-dur
İfaçı	Yalnız orkestr	Fleyta (solo), orkestr müşayiəti ilə
Tematik quruluş	Qısa motivlər, aydın ritmik frazalar	Eyni tematik baza, lakin daha çevik, ornamentləşdirilmiş
Ritm və dinamika	Güclü vuruşlar, səlis və təmkinli inkişaf	Daha canlı ritm quruluşu, frazaların sürətli inkişafı
Ornamentasiya və texniki çətinlik	Minimal ornamentasiya, təmiz təqdimat	Trellər, sürətli keçidlər və arpeciolarla bəzədilmiş
Estetik vurğu	Klassik nizam və balans	Virtuoz parıltı və ifadəli ifa

Nəticə olaraq, Mosart burada klassik konsert forması çərçivəsində tipik bir üsuldən istifadə edir: orkestr mövzunu nizamlı və təmiz təqdim edir, fleyta isə eyni materialı texniki və ifadə baxımından zənginləşdirərək yenidən ifa edir. Bu, həm struktur baxımından aydınlıq yaradır, həm də solistə öz virtuozluğunu göstərmək üçün imkan verir.

Mosartın G-dur konsertinin II hissəsində (Adagio) yaratdığı musiqi dili, klassik dövrün lirizmini və zərif ifadə imkanlarını yüksək səviyyədə əks etdirir. D-dur tonallığında yazılmış bu *Adagio*, üçhissəli *lied* ("mahnı" mənasını verən alman sözüdür, qədim polifonik kübar mahnı janrını bildirir - AB'A') formasına əsaslanır. Orkestrin sadə və yumşaq müşayiəti fleyta üçün geniş nəfəsli, kantilen frazaların önə çıxmasına şərait yaradır. Fleyta partiyası, uzun melodik cümlələr, orna-

ment elementləri (*trell*, *grace note* və *legato* keçidlər) ilə bəzədilmiş və yüksək kantabile xarakteri daşıyır. Bu hissə fleyta üçün yalnız texniki deyil, eyni zamanda ifadə baxımından da ciddi bir sınaqdır. Dinamik kontur və artikulyasiyanın həssaslığı, musiqi xəttinin emosional təmizliyini təmin edir. Mosart burada sanki insani səbə yaxınlaşan bir instrumental ariya bəxş edir - melodiyanın təmizliyi, ritmik sabitlik və harmonik sakitlik bu hissəni mənəvi baxımdan dərinləşdirir.

D-dur konsertinin II hissəsində (*Andante ma non troppo*) Mosart formaya daha sərbəst yanaşma nümayiş etdirir. G-dur tonallığında yazılmış *Andante*, dəqiq forma sərhədlərdən çox, melodik axın və ifadənin inkişafına yönəlib. Burada tematik material bir neçə dəfə təqdim olunur və kiçik variasiyalarla zənginləşdirilərək irəliləyir. Fleyta partiyası daha az melizmlərə sahib olsa da, melodik xəttin aydınlığı, frazaların ritmik ahəngi və artikulyasiya dəqiqliyi ilə seçilir. Bu hissədə ifadə daha dünyəvi və sakit bir estetika daşıyır – sanki əvvəlki konsertin dərin lirikasına nisbətən daha təmkinli və ünsiyyət yönümlü bir üslubdur. Orkestr burada fleyta ilə sıx dialoqda deyil, daha çox statik müşayiət funksiyası daşıyır. Bütünlükdə hissə, fleytanın yumşaq və səmimi səslənməsi üçün uyğun bir zəmindir. Lakin emosional dərinlik baxımından G-dur konsertindəki *Adagio* qədər təsirli deyildir.

II hissələrin orkestr və fleyta versiyalarının müqayisəsi. Cədvəl № 5

Xüsusiyyət	G-dur Konserti, KV 313 (II hissə)	D-dur Konserti, KV 314 (II hissə)
Tonallıq	G-dur	D-dur
Forma	Lied forması (AB'A')	Sərbəst forma, variasiyaya bənzər strukturlar
Temp və xarakter	Yavaş, lirizm dolu, introspektiv	Orta temp, sabit və ifadəli, lakin daha sadə
Fleyta partiyası	<i>Cantabile</i> üslub, uzanan ibarələr, ornamentlər	Aydın melodiylar, az ornament, ifadə yönümlü
Texniki xüsusiyyətlər	<i>Legato</i> ifa, nəfəs tənzimi, ornament dəqiqliyi	İbarə tənzimi, artikulyasiya, ton nəzarəti
Orkestrin rolu	Yumşaq və dəstəkçi müşayiət, simli alətlər əsasda	Statik müşayiət, dialoqdan çox fon funksiyası
Estetik vurğu	Duyğusal dərinlik, instrumental ariya təsiri	Sakitlik və sadəlik, ifadəli lakin dünyəvi
İfa çətinliyi	Musiqi frazalarının nəfəs və emosional axını	Melodik təmizlik və frazaların bərabər ifadəsi
Üslub xüsusiyyəti	Klassisizmə xas lirizm və melodik zənginlik	Təmkinli klassik estetika, nisbətən sadələşdirilmiş

G-dur konsertinin III hissəsi “Tempo di Menuetto” göstəricisi ilə klassik rondo forması (ABACA) üzərində qurulmuş və mülayim, aristokratik bir menuet xarakteri daşıyır. Bu hissədə fleyta sanki bir salon rəqsinin nəzakətli və incə da-

nışığına çevrilir. Əsas mövzu balanslı, simmetrik ibarələr üzərində qurulmuşdur və həm fleyta, həm də orkestr arasında qarşılıqlı sual-cavab şəklində işlənir. Fleyta partiyası texniki baxımdan çox mürəkkəb olmasa da, ifadə zənginliyi, ibarə formalaşdırması və yumşaq dinamika üzərində qurulmuşdur. Treller və ornamentlər bu zərifliyi tamamlayır. Orkestr isə fleytanın bu incə “danışığını” müşayiət edən və zərif fon yaradan bir funksiyada çıxış edir.

D-dur konsertinin III hissə (Rondo – *Allegro*) klassik rondo-sonata formasında yazılmışdır və əsərin ən parlaq və dinamik bölümünü təşkil edir. *Allegro* tempində yazılmış bu hissə həm tematik baxımdan, həm də texniki tələbkarlıq cəhətdən fleyta repertuarında seçilən final hissələrindən biridir. Əsas mövzu (A bölməsi) enerjili və canlı xarakterlidir, ani cazibəyə malik qısa frazalar üzərində qurulmuşdur. Bu mövzu təkrarlandıqca, aradakı epizodlar (B, C, D və s.) texniki baxımdan daha da mürəkkəbləşir və ifadədən çəviklik, güclü nəfəs nəzarəti və musiqi içində məntiqi yönəlmə tələb edir. Fleyta partiyası sürətli arpeciolar, qamma üzrə ardıcıl pillə hərəkəti, sürüşkən frazalar və bəzəkli elementlərlə zəngindir. Fleytanın bu parlaq səsi orkestr tərəfindən həm müşayiət edilir, həm də bəzən orkestr ona təzadlı cavab verir. Beləliklə, fleyta və orkestr arasında dinamik bir qarşılıqlı əlaqə qurulur. Bu qarşılıqlı fəaliyyət konsertin əvvəlki hissələrində qurulan musiqi münasibətini kulminasiya nöqtəsinə çatdırır. Tonallığın sabitliyi (D-dur) və davamlı enerji axını bu hissəyə aydınlıq və məqsədyönlük verir. Mövzu təkrarlarında baş verən bəzəklər və variasiyalar həm fleytanın texniki potensialını, həm də Mosartın melodik zənginliyini üzə çıxarır. Estetik baxımdan isə, bu hissə dinləyiciyə klassik dövrün şənliyi, virtuozaşılığı və ifadəli dinamizmi ilə dolu bir final təqdim edir.

III hissələrin orkestr və fleyta versiyalarının müqayisəsi. Cədvəl № 6

Xüsusiyyət	G-dur Konserti, KV 313 (III hissə)	D-dur Konserti, KV 314 (III hissə)
Forma	Tempo di Menuetto (Rondo: ABACA)	Rondo - Allegro (Rondo-sonata: ABACADA...)
Temp və xarakter	Orta temp, nəzakətli və aristokratik	Sürətli temp, canlı və enerjili
Əsas mövzu	Simmetrik və zərif ibarələr	Qısa, ritmik və cazibədar frazalar
Fleyta partiyası	İfadəli, yumşaq, orta texniki çətinlik	Virtuoz, sürətli arpeciolar, qamma üzrə ardıcıl pillə hərəkəti və melizmlərlə zəngin
Orkestrin rolu	Fleytanı müşayiət edən fon funksiyası	Aktiv iştirakçı, fleyta ilə dialoqa girən
Texniki xüsusiyyətlər	Treller, zərif bəzəklər	Arpeciolar, sürətli keçidlər, dəqiq artikulyasiya
Tonallıq	G-dur	D-dur

Estetik vurğu	Klassik balans və zəriflik	Parlaq virtuozluk və dinamiklik
Üslub xüsusiyyəti	Salon rəqsi üslubunda	Rəqsvari final xarakterli, parlaq ifa ruhlu

Nəticə

Mosartın G-dur (KV 313) və D-dur (KV 314) fleyta konsertlərinin müqayisəsi, yalnız forma strukturlarının və tematik materiallarının fərqi ilə deyil, həm də orkestr fakturası, fleyta texnikası və estetik xüsusiyyətləri baxımından da əhəmiyyətli məqamları ortaya qoyur.

1. Formanın genişlənməsi və estetik vurğular: Hər iki konsertin III hissəsi (rondo-sonata) canlı temp və parlaq virtuozlugu ilə fərqlənir. G-dur konsertindəki zərif və balanslı təqdimat, D-dur konsertində isə daha enerjili və dinamik bir ifadə ilə əvəzlənir. Bu fərq, Mosartın hər iki konsertdə fleyta üçün təklif etdiyi musiqi texnikalarının təbii olaraq fərqli şəkildə inkişaf etməsinə səbəb olmuşdur.

2. Tonallıq və modulyasiya: Hər iki əsərdə tonallıq sabit olaraq qalır, lakin modulyasiya prosesləri və tematik materialın inkişafı fərqli üslublarda həyata keçirilir. G-dur konsertində tonallıq daha sadə və təmiz şəkildə qorunarkən, D-dur-da modulyasiya daha çevik və çoxşaxəli bir şəkildə işlənmişdir.

3. Fleyta texnikası: Fleyta icraçısının üzərinə düşən texniki çətinliklər də əhəmiyyətli bir fərq göstərir. G-dur konsertində fleyta, daha çox sadə və zərif bir təqdimat tələb edərkən, D-dur konsertində virtuozluk və sürət ön plana çıxır. Hər iki konsertin fleyta üçün yazılmış olan texnikaları, ifaçının ifadə zənginliyi özünü bariz şəkildə ifadə edir.

4. Orkestr və fleyta əlaqəsi: Orkestrin rolunun hər iki konsertdə fərqli olmasına baxmayaraq, D-dur konsertində orkestr daha aktiv və dialoqa daxil olan bir xarakter daşıyır. Digər konsertdə isə orkestr, fleytanı müştərək müşayiət edərək onun üstünlüyünü vurğulayır.

5. Estetik xüsusiyyətlər və üslub: Mosartın bu iki əsərindəki estetik fərqlər, həmin dövrün musiqi üslubunu əks etdirir. G-dur konserti daha balanslı, klassik nizamla yazılarkən, D-dur konserti daha dinamik və enerji yüklü bir üslubla yaradılmışdır.

Nəticə olaraq, hər iki konsert Mosartın fleyta və orkestr üçün yaratdığı unikal əsərlərdir. Bu əsərlər yalnız musiqi nəzəriyyəsi və praktik icra baxımından deyil, həm də fleyta repertuarının inkişafında əhəmiyyətli bir mərhələ kimi qiymətləndirilir. Hər iki konsert Mosartın melodik yaradıcılığı, harmonik təfəkkürü və orkestr ilə solist arasında qarşılıqlı əlaqəni ustalıqla tərtib etməsi ilə seçilir. Onlar fleyta ifaçısına geniş texniki imkanlar təqdim etməklə yanaşı, ifadə və dinamik nüansların sərbəst işlənməsi üçün zəngin bir sahə açır. Bu əsərlər ifaçıların texniki bacarıqlarını sınaqla yanaşı, interpretasiya və üslub məsələlərində də mühüm təcrübə qazandırır. Fleytanın vokal xüsusiyyətlərini, yəni səsin müx-

təlif rəng və artikulyasiyalarını ortaya çıxarmaq baxımından da böyük əhəmiyyət kəsb edir. Həmçinin, Mosartın orkestr yazısı fleyta ilə digər alətlərin dialoqunu və orkestr daxilində balansın incəliklərini öyrənmək üçün qiymətli nümunələrdir. Beləliklə, bu konsertlər yalnız Mosartın yaradıcılıq baxışını əks etdirmir, həm də fleyta ifaçılığı üçün texniki, estetik və təfsiri inkişafın əsas pillələrini təqdim edir. Onların musiqi tarixindəki yeri, həm repertuarın zənginliyi, həm də ifaçılara verdiyi geniş ifadə imkanları ilə xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

ƏDƏBİYYAT:

1. Mosart, W.A. Briefe und Aufzeichnungen, Bd. 1. Hrsg. von Wilhelm A. Bauer und Otto Erich Deutsch. Kassel: Bärenreiter, 1962, s. 328 (Məktub: Mannheim, 14 fevral 1778, Briefe Nr. 215)).
2. Nottelmann, Mozart and the Flute. 2021, pp. 31-42.
3. Sadie, S. The New Grove Dictionary of Music and Musicians (2nd ed., Vol. 12). Oxford University Press. 1992, p. 528.
4. Schmitz, E. Mozart: Concertos and Orchestral Environment Cambridge University Press. 1999, pp. 99-101.
5. Sutherland, R. Virtuosity in Classical Concertos: The Case of Mozart's Flute Concertos. University of London Press. 2001.
6. Kerman, J. Mozart: Studies in the Early and Later Works. Harvard University Press. 1994. URL:<https://www.hup.harvard.edu/books/9780674588318>

Saytoqrafiya:

7. V.A. Mosart G-Dur Fleyta Konserti not mətni (partitura)
URL:<https://musescore.com/user/1499576/scores/1871106>
8. V.A. Mosart D-Dur Fleyta Konserti not mətni (partitura)
URL:<https://musescore.com/amfem/flute-concerto-in-d-major-k-314-mozart-full>
9. В. А. МОЦАРТ – Концерт № 1 для флейты с оркестром / Сергей Журавель, оркестр «ВИРТУОЗЫ МОСКВЫ»
URL:https://www.youtube.com/watch?v=lsUBehNVTus&list=RDlsUBehNVTus&start_radio=1
10. W.A. Mozart: Flute Concerto No. 2 in D major, K. 314
URL:https://www.youtube.com/watch?v=DzN7teoJTgc&list=RDDzN7teoJTgc&start_radio=1

Игбал ОРУДЖЕВ

Доктор философии по искусствоведению,
Карабахский университет, факультет исполнительского искусства,
старший преподаватель

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ КОНЦЕРТОВ ДЛЯ ФЛЕЙТЫ С ОРКЕСТРОМ В.А. МОЦАРТА

Аннотация: В данной статье проводится сравнительный анализ двух основных концертов Вольфганга Амадея Моцарта для флейты с оркестром Соль мажор (KV 313) и Ре мажор (KV 314) - с точки зрения формы, тематической структуры, технической сложности и оркестровой фактуры. Написанные в конце XVIII века, эти произведения ярко демонстрируют подход Моцарта к флейте в переходный период его зрелости, а также особенности музыкального стиля той эпохи. Основная цель статьи - выявить общие принципы и индивидуальные подходы Моцарта к флейтовым концертам на основе сравнительного анализа этих двух произведений, а также внести научный и практический вклад в изучение флейтового репертуара классического периода.

Ключевые слова: Моцарт, флейтовый концерт, тематический анализ, технические трудности, оркестровая фактура, эпоха классицизма, исполнительство, музыкальный анализ

İqbal ORUJOV

Doctor of Philosophy in Art Studies,
Karabakh University, Faculty of Performing Arts,
Senior Lecturer

A COMPARATIVE ANALYSIS OF W.A. MOZART'S FLUTE AND ORCHESTRA CONCERTOS

Abstract: This article provides a comparative analysis of two major concertos by Wolfgang Amadeus Mozart for flute and orchestra - G Major (KV 313) and D Major (KV 314) - in terms of form, thematic structure, technical difficulties, and orchestral texture. Composed in the late 18th century, these works vividly demonstrate Mozart's approach to the flute during the transitional period of his maturity, as well as the stylistic characteristics of the era. The main goal of the article is to uncover the common principles and individual approaches in Mozart's style through a comparative analysis of these two concertos and to contribute both scientifically and practically to the study of the classical period flute repertoire.

Keywords: Mozart, flute concerto, thematic analysis, technical difficulties, orchestral texture, classical period, performance, music analysis

Rəyçilər: Ü.Hacıbəyli adına BMA-nın professoru, xalq artisti Yusif Axundzadə;
sənətsünaslıq üzrə fəlsəfə doktoru, BMA-nın dosenti Orxan Zeynallı